

כְּאַיִסוֹרֵי קֵרֶן לֹא מִן הַנִּזְרִין . **פְּסַח כְּמִוֶּסֶד וְעִבְדוּת**
(ספר שמות) : הַיּוֹם מִמֶּנּוּ יִנְסֶה אֱלֹהֵינוּ וְהָיָה
כִּי תִבָּרַךְ שֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מִכָּל הַדֹּת
וְהָיָה יְהוָה לְפָנֵינוּ וְעָלָה מִלְּפָנֵינוּ
וְנִקְרָא אֵלֵינוּ וְעָלָה מִלְּפָנֵינוּ
וְנִקְרָא אֵלֵינוּ וְעָלָה מִלְּפָנֵינוּ
וְנִקְרָא אֵלֵינוּ וְעָלָה מִלְּפָנֵינוּ
וְנִקְרָא אֵלֵינוּ וְעָלָה מִלְּפָנֵינוּ
וְנִקְרָא אֵלֵינוּ וְעָלָה מִלְּפָנֵינוּ
וְנִקְרָא אֵלֵינוּ וְעָלָה מִלְּפָנֵינוּ
וְנִקְרָא אֵלֵינוּ וְעָלָה מִלְּפָנֵינוּ
וְנִקְרָא אֵלֵינוּ וְעָלָה מִלְּפָנֵינוּ
וְנִקְרָא אֵלֵינוּ וְעָלָה מִלְּפָנֵינוּ
וְנִקְרָא אֵלֵינוּ וְעָלָה מִלְּפָנֵינוּ
וְנִקְרָא אֵלֵינוּ וְעָלָה מִלְּפָנֵינוּ

בית מדרש גבוה
לתורה
כולל הדף היומי
קריית ספר ת"ו
מסודה של עמותת
"משולי ערימת"
רחוב שאננת או"ה 17/25
קריית ספר 71919 מודיעין עילית
ארץ ישראל

מראי מקומות לעיון בדף היומי

לע"פ הר"ד צבי בהר"ר מרדכי ורעיתו מרת רחל לאה בת הר"ר אברהם אליעזר ד'ל

בס"ד, כט סיון התשס"ה.

מסכת סוטה דף לט - דף מה

תיבה ותיבה מפי הקורא מעיקר דינא, ורב ששת שאני וכמו שחילקו התוס'.

(ו) בא"ד, ומצינו למימר דמהדר אפיה שאני. [עיי' הטעם באות הקודמת בשם תלמידי רבנו יונה]. והרא"ש בברכות (סימן ז), דחה האי שינויא, דאי מהדר אפיה שרי, הוה ליה לאתויי מילתא דרב ששת בסוגיין, לאשמעינן דבכהאי גוונא שרי.

(ז) בא"ד, דדווקא רב ששת וכיוצא בו דתורתו אומנותו. כתב הכסף משנה (פ"ב מתפילה ה"ט), דהאי תורתו אומנותו לאו היינו כרבי שמעון בר יוחאי וחבריו. דהא לא אשכחן דהוי רב ששת תורתו אומנותו טפי משאר אמוראי, וכולהו אמוראי לא הוו כרבי שמעון בר יוחאי וחבריו כדאיתא בשבת (יא.). ובהגות מימוניות (שם) הביא דהר"ח והרי"ף פסקו כרבה בסוגיין, וטעמם משום דאין לנו אדם שתורתו אומנותו, כרב ששת.

(ח) גמ', כל כהן שלא נטל ידיו לא ישא כפיו שנאמר שאו ידיכם קודש וברכו את ה'. ביאר הרש"ש, דדריש "קודש", מלשון קידוש ידיים ורגליים. ובתורת הקנאות ביאר, על פי לשון הרמב"ם (פט"ו מתפילה וברכת כהנים ה"ה) שכתב, "נטול ידיו במים עד הפרק בדרך שמקדשין לעבודה ואחר כך מברך. שנאמר, שאו ידיכם - קודש וכו'" כלומר, דלהרמב"ם, האי קרא מקיש נשיאת כפים לעבודה בבית המקדש, וכשם שקודם עבודה טעון קידוש ידיים כך בברכת כהנים.

(ט) גמ', ולא עשיתי בית הכנסת קפנדריא. ביאר המהרש"א (בחיודושי אגדות), דמדינא לא נאסר אלא בבית המקדש וכדאיתא בברכות (נד.), ויליף מקרא דכתיב "ואת מקדשי תיראו". ואיהו החמיר על עצמו גם בבית הכנסת שנקרא מקדש מעט.

(י) גמ', עשינו מה שגזרת עלינו. ביאר המהרש"א (בחיודושי אגדות), דכיון שהברכה תלויה בהקב"ה וכמו שכתבו "ואני אברכם", דקאי על ישראל וכדעת רבי עקיבא (חולין מט.), אם כן אין הכהנים מברכים מעצמם, אלא משום דגזירת המלך עליהם שיברכו את ישראל שהוא מתאוה לברכתם כדרבי יהושע בן לוי (לעיל לח:).

(יא) גמ', ולא נשאתי כפי בלא ברכה. הקשה בחידושי הריטב"א במגילה (כו: ד"ה ולא נשאתי), מאי חסידותיה בהאי, הא חובה לכל כהן לברך. ותיריך המאירי (שם ד"ה הרבה דברים), דקאי על ה"יהי רצון" המובא להלן שאומר קודם הברכה ולאחריה, והיה משבח עצמו שמאריך בברכה ומראה מתוך כך חבה יתירה לעם המתברכים. ובהגהות הרד"ל (כאן) כתב, דבני דורו לא נהגו לברך ברכה זו, דכיון דנשיאת כפים עצמה ברכה, סברו, דאין צריך לברך ברכה על ברכה, כמו שלא תקנו ברכה על ברכת המזון.

(יב) תוס' ד"ה וכי מהדר, בתוה"י, וכשם שבעלי מומין נושאין כפיהן. התוס' במנחות (קט.) ד"ה לא ישמשו, הביאו בשם רש"י, דהא דכהן בעל מום נושא כפיו, משום דבמגילה (כד:): איתא, דאם היה מום בידו לא ישא כפיו, ומשמע דהיכא שאין המום בידיו שרי.

(יג) בא"ד, שאם לא תאמר כן נמצאת מרפה ידיהם של בעלי תשובה. הקשה בתורת הקנאות, הא התורה לא חשה לזה ופסלתו מלשרת במקדש. ותיריך, דלענין שירות איכא למתלי דהוא בעל מום, דיש מומין שאינם גלויים כמבואר ברמב"ם (פ"ח מביאת מקדש). מה שאין כן לנשיאת כפים בעל מום כשר, ויהא מוכח שמניעתו היא מחמת שעבד עבודה זרה, ומחמת הבושה ימנע מתשובה.

(יד) גמ', מאי מברך וכו' באהבה. ביאר המגן אברהם (סימן קכח סקי"ח),

דף לט ע"א

(א) גמ' על צדדין שבפניו וכו'. פירש רש"י בד"ה על הצדדין, צדדין שיש ממנו ולהלן ולא צדדין שישנו ממנו ולאחור וכו'. אבל של אחר הימנו אע"פ שאינן אחריהן ממש כלאחריו דמי. וכתב הבית יוסף (סי' קכח כד) דמשמעות דבריו דהעומדין ממש בשורת הכהנים הוה בכלל צדדיו כאחריו. והצדדין שבכלל הברכה היינו דווקא אלו שהן לפני הכהנים אך בצד. אמנם הטור (שם) והרמב"ם (פט"ו מנשיאת כפים ה"ח) לא חילקו בין צדדין שממנו ולהלן, לצדדין שממנו ולאחור, ומשמע דסבירא להו דכל צדדין כפניו דמי, אף אלו שהם ממש בצדי הכהנים. והוסיף, שהוא גם מה שאמרנו **בירושלמי** ברכות פרק אין עומדין (ה"ד) הובא בתוס' ד"ה והוה, דלא חילקו בין צדדין לצדדין. אמנם הט"ז (סי' קכח סכ"ד) הוסיף, דנראה דהעומדים אצל הכותל לא יהפכו פניהם לכותל אלא לצד הכהנים, דהא בעינן פנים אל פנים.

(ב) גמ', כיון שנפתח ספר תורה אסור לספר. כתב השולחן ערוך (או"ח קמו ב), "כיון שהתחיל הקורא לקרות בספר תורה אסור לספר וכו'", ודייק המגן אברהם (שם סק"ג) דדעתו, דדוקא משהתחיל לקרוא אסור, וכן משמע ברמב"ם (פ"ב מתפילה ה"ט), וכדכתב רש"י ד"ה וכפתחו, כלומר בשהתחיל. מיהו, כתב המגן אברהם, דפשט הגמרא משמע דמיך בשנפתח אסור, וכן הוכיח **בביאור הגר"א** (שם סק"ב) **מהירושלמי** (מגילה פ"ג ה"ז), שפירש טעמא דפותח ורואה ואחר כך מברך שנאמר "ובפתחו וכו'", דהיינו פתיחה ממש.

(ג) גמ', שם. רבנו יונה (ברכות ד.) מדפי הרי"ף ד"ה רבי אבהו) דייק, דמדאמר כיון שנפתח, מוכח, דכל זמן שפתח אסור, ואפילו בין גברא לגברא. וכן פסק השולחן ערוך (אורח חיים קמו ב.). ובבית יוסף (שם) וביאר טעמו, דאיכא למיחש שמא ימשך הדיבור אף בשעה שקורין. אבל הב"ח פליג, ודייק דלפי תירוץ רש"י (המובא באות ב'), האיסור הוה לספר בקול רם מפני שמפריע האחרים מלשמוע, ומבואר דליכא איסורא אלא בשעת הקריאה ממש.

(ד) תוס' ד"ה כיון שנפתח וכו', מקשינן מפרק קמא דברכות וכו'. והתוס' בברכות (ח.) ד"ה רב ששת תירצו, דרב ששת היה גורס בלחש, דאין איסור אלא בקול רם מפני שמונע האחרים מלשמוע. ובהב"א (הלכות צרכי ציבור הובא בבית יוסף סימן קמו) תירץ, דאם יש עשרה דצייתי לספר תורה אין איסור לספר. ותלמידי רבנו יונה (ברכות ד.) מדפי הריף ד"ה רב תירצו, שאם קודם שנפתח ספר תורה מתחיל לעסוק בענין אחר חשיב עוסק במצוה, ופטור מלשמוע קריאת התורה, מיהו בעינן נמי שיחזיר פניו, שלא יראה כגנאי לספר תורה כשעוסק בענין אחר בפניו. והכל בו (סימן כ"י יא) תירץ, דמה שנאסר היינו לפי מנהגם שהקורא ראשון מברך לפניו, והאחרון לאחריה. ולא יספר, שמא יקראוהו לעלות לתורה ונמצא שהפסיק בין שתי הברכות, אבל לדין ליכא איסורא. ועיין באות הבאה.

(ה) בא"ד, שם. **בביאור הלכה** (סימן קמ"ו ד"ה ויש מתיירים) הביא **דבשבולי הלקט** (סימן לט), הקשה על התירוץ שהובא באות הקודמת, הא איכא חיוב על כל יחיד לשמוע קריאת התורה, מתקנת עזרא. ואין יכול לתת לכו לשמוע הקריאה בשעה שלומד. ומכח קושיתו דחה להני שיטות. והעמק ברכה (קריאת התורה ג') תירץ, דאינהו סברי, דקריאת התורה אינה אלא חובת הציבור להעמיד שבעה קרואים לקרוא התורה ולהשמיע לעם, ואינו חוב על כל יחיד לשמוע הקריאה. אמנם סיים, **דהתוס'** (כאן) וכן ההגהות מימוניות (פ"ב מתפילה ה"ט) בשם הר"ם, פליגי, וסברי דצריך לשמוע כל

בתורת הקנאות, דאי טעמו כדאיתא לקמן "כלום יש לך עבד שמברכין אותו ואינו מאזין", אם כן במקדש נמי לא יאמרו. ותירץ, דבמקדש משום חביבות שמיעת שם המיוחד יהיב דעתיה ומאזין אף כשאומר הפסוקים.

ב) גמ', כלום יש לך עבד שמברכין אותו ואינו מאזין. ביאר הקרן אורה, (לעיל לט: בתוס' ד"ה עד שיכלה), דמאן דפליג סבר דאין לחוש לזה, משום דאין לציבור חיוב שמיעת ברכת כהנים. ובתורת הקנאות (שם) פליג, והביא, דבספרי (במדבר פסיקא לט) ילפינן דין שמיעה לציבור מ"אמור להם", וכן בחרדים (הובא בביאור הלכה ריש סימן קכח) איתא, דמצות עשה על ישראל להתברך. והא דאומרים פסוקים הללו, יש לומר דהיינו בגוונא דהכהנים שותקים באותה שעה.

ג) גמ', כיון דחזינא ליה לרבי אבא דמן עכו דאמר איהו חד טעמא ואמר אמוריה חד טעמא ולא קפיד. ביאר המהרש"א (בחי' דושי אגדות), דאם היה האמורא אומר טעם גרוע מהטעם שאמר, היה מקפיד. ולא הקפיד כיון דאמר טעם עדיף משלו. ובהערות הגרי"ש אלישיב כתב, דאם לא היה מזכיר טעם רבו ודאי היה לו להקפיד כיון שמפקיע מתורת רבו. אלא יש לפרש, שהיה מוסיף טעם נוסף מלבד טעם רבו, והיה נראה כאילו אין צריך לטעם רבו, ובכל זאת לא הקפיד.

ד) גמ', אמר רב מודים אנחנו לך ה' אלו קונו על שאנו מודים לך. ביאר הרא"ש (ברכות פ"ג סימן כ'), "על מה שזיכיתנו מכל האומות וקרבתנו להודות לך". וכתב הבית יוסף (או"ח קכז), דאף לכל אמוראי בתראי שהוסיפו בנוסח ההודאה, משמע ד"על שאנו מודים לך" קאי ארישא, כמו לדעת רב, דכולהו לא פליגי אדרב אלא מוסיפין. ועיין באות הבאה.

ה) תוס' ד"ה על, בערוך וכו' דקא מורו ציבור על ש"ץ אינון סומכין וכו'. ביאר הבית יוסף (או"ח קכז), דלפירושו זה "על שאנו מודים" היינו מלבד מה שאנו מודים [כמו "על עולת התמיד"], כלומר, מלבד מה שאנו מודים בחזרת התפילה על ידי שאנו עונים אמן אחר הש"ץ, אנו מודים באמירה זו.

ו) בא"ד, בירושלמי וכו' בא"י האל ההודאות. הרשב"א בברכות (לד: ד"ה רבא) הקשה, הא כל ברכה שאינה פותחת בברוך אין חותמין בה בברוך. ותירץ, דשמא עשאוה כסמוכה לברכת העבודה. אי נמי, יש מקצת ברכות שחותמות בברוך ואינן פותחות, אף על פי שאינן סמוכות.

ז) גמ', שמא נפסקה לו רצועה בסנדלו והדר אויל למיקטריה. כתב ההגהות מימוניות (פי"ד מתפילה אות ד'), דלהאי טעמא, אם נועל בתי שוקיים שרי לישא כפיו. וכתב הבית יוסף (או"ח קכח. ה), דנראה דאין כוונתו להתיר בבתי שוקיים של עור, דבשל עור אסור בכל גווני משום לא פלוג. והרמ"א (שם) כתב, דבמקצת מקומות נהגו להקל אף בשל עור. ובמשנה ברורה (שם) סקי"ח) כתב בשם הפרי חדש, דמכל מקום אם רגילין לילך בהם בשוק בטיט אין להקל, משום כבוד הציבור.

ח) גמ', שמא נפסקה לו רצועה וכו' ואמרי בן גרושה או בן חלוצה הוא. הקשה הטורי אבן (ראש השנה לא:), הא לעיל (לח:): אמרינן, דבכהן דסליק לפרקים לדוכן לא חיישינן שמא הוי בן גרושה. ותירץ, דהתם בית דין הוא ולא חיישי, אבל הכא חיישינן ללעז העם. ובהגהות הרד"ל תירץ, דהכא חיישינן טפי, לפי שכבר עלה לדוכן וירד ממנו.

ט) תוס' ד"ה בנעילה, לא ידענא אמאי לא אמר בנעילה דתענית וכו'. הרש"ש ציין לר"ן (תענית ט. מדפי הירף), שכתב, דלא היתה נעילה אלא בתענית שגורו על הציבור, מפני שהוקבעה לתפילה, ומה שאין כן בד' תעניות שהוקבעו לאבל לא היתה נעילה, ומשום הכי לא נקט הכא נעילה דתענית דלא פסיקא מילתא. ובהגהות הרד"ל תירץ, דלמאן דסבר בתענית (יא:): "אין תענית ציבור בבבל אלא ט' באב" ניהא, דהש"ס בבבל קאי. ועוד תירץ, דדווקא בנעילה דיום הכיפורים שהוא עת רצון, וכדאיתא בקהלת רבה (פרשה ט'), "שבת קול יוצאת ואומרת, לך אכול בשמחה לחמך", תיקנו נוסח מיוחד.

דף מ ע"ב

י) מתני' בברכות כהן גדול כיצר וכו'. רש"י ביומא (סח:): ד"ה בא לקרות פירש, דילפינן דין קריאת כהן גדול ביום הכיפורים ממלואים, דאמרינן (יומא ה:), "מניין שאף מקרא פרשה מעכב וכו'". ובתוס' ישנים ביומא (סח:): ד"ה בא, הביא בשם הירושלמי (יומא פ"ז ה"א), דילפינן מדכתיב (ויקרא טז לד) "ויעש כאשר צווה ה'", והיינו, דבעי הכהן הגדול להודיע שעשה אשר צווה ה'. וכתב המאירי (שם), דיש אומרים דכיון דילפינן לה ממלואים,

דהיינו, על פי מה שנאמר בזהר (דף קמ"ז ב'). ועיין בית עולמים דף קלא ע"א ד"ה מכולן) "כל כהן דלא רחים לעמא, או דעמא לא רחמין ליה, לא ישא כפיו".

דף לט ע"ב

טו) גמ', ואין הכהנים רשאים להתחיל בברכה אחרת עד שיכלה אמן מפי הציבור. הקשה הבית יוסף (סימן קכ"ח סי"ג), הא מאחר שאין הכהנים אומרים התיבה, קודם שהש"ץ מקריא אותם, אף לאחר שיכלה אמן מפי הציבור אינם מתחילים, אלא המקרא. וכתב, דלשיטת הרמב"ם (פי"ד מנשיאת כפים ה"ג), דאין שליח ציבור מקריא תיבת "וברוך", קמשמע לן דאף תיבה זו לא יתחילו עד שיכלה אמן מפי הציבור. ולדעת החולקים, ביאר, דאינו רשאי להתחיל לאו דווקא בכהנים משתעי, אלא על המקרא להם. עוד תירץ, דמשמע מפשטא דגמרא, שלא היו מקרין את הכהנים כל תיבה ותיבה, מדלא הזכירו כן בשום מקום. אלא דבתחילה היה החזן אומר להם "כהנים", ולכך יש לפרש דברכה אחרת היינו "יָאֵר" ו"יִשָּׂא" שמתחילים מעצמם מיד אחר שענו אמן. וכן איתא בר"ן במגילה (טו). מדפי הרי"ף ד"ה (אין).

טז) רש"י ד"ה לעקור רגליהם וכו', סדר נשיאות כפיים וכו', וכשכלה אמן אחרון מפי הציבור הם מחזירים פניהם. הקשה המהרש"ל, דלכאורה דברי רש"י דלא כדאיתא בגמרא, דאינם רשאים להחזיר פניהם עד שיתחיל שליח ציבור "שים שלום". ותירץ, דעד שיתחיל ש"ץ, לאו דווקא. אלא עד שראוי להתחיל. אבל הרמב"ם (פי"ד מנשיאת כפים הל"ו) והטור (או"ח קכ"ח), פירשו להגמרא כפשטה, דאין הכהנים מחזירין פניהם עד שיתחיל שליח ציבור "שים שלום".

יז) תוס' ד"ה עד שיכלה אמן, בתוה"ד, ברכות איידי דחביבא להו יהבי דעתיהו ושמעו. הקשה הקרן אורה, דהטעם דחביבא להו לא שייך אלא בהלל ומגילה שבאים מוזמן לזמן, וכדפירש רש"י בראש השנה (כו:). ד"ה דחביבה, אבל ברכת כהנים דנושאים כפיהם בכל יום, ליכא חביבות. ותירץ בתורת הקנאות, דהא דהוצרך רש"י (בראש השנה) לפרש דחביבה היינו, חדשה, אינו אלא לגבי הלל ומגילה, אבל ברכת כהנים אף שנוהגות בכל יום מכל מקום חביבות הן בעצמותן, דכל אדם חפץ בברכה ועושר וכל טוב בעולם הזה ועולם הבא.

יח) בא"ד, בסוה"ד, מתרי גברי משתמע משמע אפילו דומיא דזכור ושמור איידי דחביבי. הרא"ם הורוויץ העיר, דאיתא במדרש רבה (שמות פכ"א) "שאין בשר ודם יכול לשמוע שיחת ב'". וביאר, דהא דמסקינן בראש השנה (כו:). דבתרי גברי וחביבא משתמע, היינו שנותן ליבו לקולו של א' מהם, אבל אין שייך שיתן דעתו לשניהם, ודלא כהתוס'. אמנם בביאור הלכה (תקפ"ח סי"ג ד"ה ואם שניים), הביא, דבחי' דושי הריטב"א ראש השנה (לד: ד"ה היכא דתקעו), הביא דיש אומרים דהיכא דתקעו ג' אנשים בבת אחת תשר"ת, יצא ידי חובת ט' תקיעות, משום דחביבא ליה יהיב דעתיה לשמוע שלשתן. ויש חולקין, דלא נפיק אלא אחד.

יט) גמ', אמר רבי תנחום וכו' המפטיר בנביא צריך שיקרא בתורה תחילה. במגילה (כג:), ביאר עולא הטעם, משום כבוד התורה, ופירש רש"י ד"ה מפני, כלומר שלא יהא כבוד התורה והנביא שוה. ומבואר שם, דסבר כמאן דאמר, שאין המפטיר עולה למנין שבעה, כיון שכל קריאתו היא מפני כבוד התורה.

כ) גמ', אין הציבור רשאים לצאת עד שינטל ספר תורה וכו' הא דלויא פיתחא אחרניא. הרי"ף במגילה (יד: מדפי הרי"ף) הביא פירוש הגאון, דרבי תנחום איירי בשאין הספר תורה יוצא ממקום הקריאה, וקאמר דאסור לצאת מבית הכנסת עד אחר קריאת התורה. ושמאל הוסיף, דבמקום שמוציאין הספר מבית הכנסת, אין רשאים לצאת עד שיצא הספר וילכו אחריו. וביאר הבית יוסף (או"ח קמ"ט), דלדעת הגאון, לשון הגמרא "עד שינטל", היינו, עד שנטלוהו והניחוהו בארון, ולא סגי במה שנטלו החזן מהבימה להוליכו לארון, ולפירושו ניהא הגירסא, "עד שינטל ויניח במקומו". אמנם הט"ז (או"ח קמ"ט סק"א) פירש דברי הגאון באופן אחר, מיהו לדינא הסכים לפירוש הבית יוסף.

דף מ ע"א

א) גמ', א"ר חייא בר אבא כל האומרן בגבולין אינו אלא טועה. הקשה

היא על ידי ברוך שם וכו' כמו גבי עניה אחר הברכה.

(יח) תוס' ד"ה וכל כך, תימה והלא היו עונין ברוך שכמל"ו וכו'. בפירוש הרא"ש לתמיד (לג): ד"ה וברכו תירץ, דכיון דברכת כהנים אינה כי אם לברך את ישראל, לא היו עונים "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד". וכן כתב התוס' יו"ט ביומא (פ"ו משנה ב') בשם הרמ"ק, אך מטעם דלא שייך עניית "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" אלא כשהמברך אומר "ברוך ה' אלוקי ישראל מן העולם", ובברכת כהנים אין אומרים כן דכתיב בה "כה תברכו".

(יט) תוס' ד"ה והאמר מר, בתוה"ד, תיפתר שסמך לו בכותל וכו' שישב עצמו בתפילה. ביאר המהרש"א, דהם ב' דעות, ופליגי אם סמך עצמו בכותל או שישב עצמו בתפילה. אבל הרש"ש פירש, דלא פליגי, דתחילה קאי הירושלמי אלישנא דמתניתין "יושב וקורא", ועלה משני שסמך עצמו בכותל. ולאחר מיכן פריך מקרא דדוד, דלישנא ד"וישב" דקרא לא משמע ליה לפרש מלשון סמיכה, ולכך פירש שישב עצמו בתפילה.

(כ) בא"ד, שם. הקשה המגן אברהם (קמא ב'), דבתוס' בזבחים (יט): ד"ה עמידה, משמע, דעמידה על ידי סמיכה הוי כשיבה. ותירץ, דשאני איסור ישיבה בעזרה, דלא כתיב בה "עמידה" אלא הוי משום כבוד שכינה, ומשום הכי כל שאינו יושב שרי, דסמיכה אינה עמידה וגם אינה ישיבה.

(כא) בסוה"ד, ותו קשיא מפרק שני דזבחים דאמר התם כיצד קידש וכו'. כתב המהרש"א, דלכאורה הקשו תוס' הוסיפו להקשות על המדרש הסובר דכהן גדול הותר בישיבה בעזרה, מהא דזבחים חזינן דאסור לכהנים לישב. ותמה, דנימא דדוקא שאר כהנים אסורים לישב, אבל כהן גדול שרי. ולכך כתב, דצריך להוסיף בדברי התוס', דפריך התם "וליתב מיתב" ומשני "אמר קרא לשרת". ורצו לומר, דפריך על סוגיין דסברה דאין ישיבה בעזרה אפילו לכהן גדול, הא בזבחים מבואר דדוקא קידוש ידיים ורגליים בעי עמידה, משום דהוי שירות וכתוב "לעמוד ולשרת", אבל שלא בשעת שרות שרי. מיהו ציין דהתוס' בזבחים (שם) ד"ה וליתב כתבו, דאין קושיית הגמרא דליתב ממש אלא על ידי סמיכה, וכדכתבו לעיל דלא מיקרי ישיבה, ואם כן תו לא קשיא מהתם דלעולם ישיבה ממש אסורה אפילו בלא שירות.

דף מא ע"א

(א) גמ', ובלבד שלא ידלג מסוף הספר לתחילתו. תוס' ביומא (ע). ד"ה ובלבד, פירשו, דקאי על נביא דתרי עשר, שלא ידלג מסוף ספר זה לתחילתו. אבל הריטב"א (שם) ד"ה ובלבד כתב, דאכולה קאי, ואפילו בספר אחד אסור מפני שהוא קורא למפרע. וכן פסק המגן אברהם (או"ח קמד ד) בשם הגהות מימוניות.

(ב) גמ', רב הונא בר יהודה אמר משום פגמו של ראשון רבי שמעון בן לקיש אמר לפי שאין מברכין ברכה שאינה צריכה. כתב הקרן אורה, דנפקא מינה בין הטעמים, היכא דהספר תורה השני נמצא לפנינו, דלהטעם דברכה שאינה צריכה, כיון שנמצא לפנינו אין צריך לברך שוב, וכדאיתא בפרי חדש (או"ח קמח). אבל טעמא דפגמו של ראשון, אף בכהאי גוונא שייך. והמרדכי במגילה (פ"ב תשצ"ג) כתב בשם הראב"ה, דמר אמר חדא ומר חדא ולדינא לא פליגי, וכן משמע מדברי הרא"ש ביומא (בסוף סדר העבודה), שהעתיק לב' הטעמים.

(ג) גמ', משום ברכה שאינה צריכה. כתבו התוס' בחולין (פז). ד"ה ומכסי, דמריש לקיש הכא מוכח, שאסור להפסיק באמצע מצוה היכן שיוצרך מחמת הפסקתו לברך שנית. וכעין זה כתבו בתוס' ישנים ביומא (ע). ד"ה משום. וחזינן, דאיסור גרימת ברכה שאינה צריכה היינו אף היכא דהברכה השניה תהיה לצורך. אלא דעדיף למעט בברכות, וצריך טעם חשוב כדי שנתיר לגרום עוד ברכה. אמנם בשו"ת הרמ"ע מפאנו (סימן נט) כתב, דבגוונא דנמלך על כל כוס וכוס, ויוצרך לברך עליהם שוב. לא מיקרי ברכה שאינה צריכה, כיון דמחוייב לברך. וברכה שאינה צריכה דהכא, היינו שאף עיקר ברכת התורה נקראת "ברכה שאינה צריכה", והיינו משום שלא נתקנה אלא מפני כבוד הציבור, ולא תיקנו חכמים לברך פעמים. וכיון שאין ראוי לקרא בלא לברך, צריך לקרא בעל פה. וסיים שפירושו דלא כמקצת מחשובי המפרשים.

(ד) גמ', משום ברכה שאינה צריכה. פירש רש"י ביומא (ע). ד"ה ברכה, שיהא צריך לחזור ולברך. וכתב האור זרוע (ריש הלכות כיוסי הדם סימן שפ"ז), שהוכיח אבי העזרי, דמדאמרינן הכא, שכל ספר מצריך ברכה לעצמו ואף

מקרא הפרשה מעב כמלואים, ופליגי עליהם, דאינה לעיכובא.

(יא) מתני', חזן הכנסת נוטל ספר תורה ונותנה לו לראש הכנסת וכו'. תוס' רי"ד ביומא (טט). ד"ה חזן הכנסת) הביא, דמקשו בירושלמי (יומא פ"ז ה"א), דבכל מקום אתמר דהולכין אצל התורה, ומאי טעמא הכא מוליכין התורה אצלן. ותיצרו, דעל ידי שהן אנשים גדולים התורה מתעלה בהן.

(יב) מתני', נוטל ספר תורה. פירש רש"י בבא בתרא (יד): ד"ה ספר עזרה, דהיה קורא בספר תורה המונח בארון בקדש הקדשים. ובתוס' שם (יד). ד"ה שלא יהא, הקשו, דלא אשכחן בסדר יומא שהיה כהן גדול מוציא ביום הכיפורים. ורש"י ביומא (סח): ד"ה בית הכנסת פירש, דהיה נוטל הספר תורה מבית הכנסת הסמוך לעזרה. וכתב הרש"ש (בבבא בתרא שם), דרש"י (שם עמוד ב') לא פליג אתוס' ואמה שכתב ביומא (שם), אלא דמייירי בבית שני שלא היה הארון, והיה הספר תורה מחוץ לקדש הקדשים בבית הכנסת הסמוך לעזרה, וכן סדר יומא איירי בבית שני.

(יג) מתני', ובעשור שבחומש הפקודים קורא על פה. בגליון הש"ס (יומא סח):, ציין למה שהקשה רבינו יונה בברכות (כה). מדפי הריף ד"ה לא הפסיד), הא קיימא לן דברים שבכתב אי אתא רשאי לאמרן בעל פה. ותירץ, דכל פרשה ששייכא מצוה באמירתה, כגון קריאת שמע, ברכת כהנים וקרבתות, תו ליכא בה איסורא משום דברים שבכתב, אפילו כשאין בה מצוה, וקריאת כהן גדול הוי מעין קרבתות. ובתוס' הרא"ש תירץ בשם ר"י, דדין זה אינו איסור גמור, אלא למצוה מן המובהק, והכא משום כבוד הציבור לא הוסיפו לגלול. עוד תירץ, דליתא להאי דינא אלא בשמוציא רבים ידי חובתן, וכאן דאין חובת הציבור לשמוע, יכול לאמרן בעל פה, וכן כתבו התוס' בתמורה (יד): ד"ה דברים.

(יד) מתני', ומברך עליה שמנה ברכות. הקשה הקרן אורה, דלפי מנין השמנה ברכות המוזכר במתניתין הוי ט' ברכות. ותירץ, ד"השאר תפילה" הוי ברכה אחת עם ברכה דישאל, ונשנית שלא במקומה.

(טו) גמ', מנין שאין עונין אמן במקדש. בטעם הדבר ביאר המהרש"א (חידושי אגדות), דיסוד ענין "אמן" שהוא בגמטריא צ"א, ובאמירתו שמות הוי"ה ואד' מתחברים יחדיו, ועלה אמרינן בניזיר (טו):, גדול העונה אמן יותר מן המברך, כי הוא מצרף את הכתיבה לקריאה. אבל במקדש ששם הקריאה הוא שם הכתיבה (הוי"ה), אין צורך בצירוף, אלא אומר על כל ברכה תהלה, וברכה היינו ברכו את ה' מן העולם וכו' ותהלה ברוך שם להורות ששם הוי"ה הוא גם בעולם הזה ובמקדש, אבל בגבולין אינו בעולם הזה.

(טז) רש"י ד"ה קומו, בספר עזרא כתיב שכל ברכה כו' וד"ה וברכו וכו', ושאר העם יענו ברוך שם כבוד מלכותו כו'. הבאר שבע העיר, דהרמב"ם (פ"ד מנשיאת כפים ה"ט) כתב, כל העם עונים ברוך ה' אלקים אלוקי ישראל מן העולם ועד העולם. ומיהו בפ"ד מתענית (הט"ו) פירש כרש"י, ונשאר בצריך עיון. ובברכות (סג). איתא, דאין עונין אמן במקדש, וכתבו שם הרשב"א והריטב"א בשם הראב"ד, דהיינו דווקא בברכות התפילה, אבל על שאר ברכות היו עונים אמן, שהרי מצינו בעזרא שבירך על התורה וענו אחריו אמן. [ובאפיקי ים (ח"ב סימן ג) כתב הטעם, דבסוטה היו כותבים את השם המפורש אף על פי שהמגילה עצמה נכתבת בכל לשון, משום דהיה בעזרה, ובמקדש היה אסור להזכיר את השם בכנוי. ולכאורה אין דינה של שונה מדינא דברכות. וצריך עיון].

(יז) גמ', ומנין שאין עונין אמן במקדש שנאמר קומו ברכו את ה' וכו'. וכן איתא בתענית (טז): (ובברכות (סג)). אמנם ביומא (לו). איתא, רבי אומר אמר להם משה לישראל "כי שם ה' אקרא" בשעה שאני מוכיר שמו של הקב"ה אתם "הבו גודל", ואזיל אהא דתנן שם דכששמעו העם השם המפורש היוצא מפי כהן גדול, היו עונין אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. ובתוס' ישנים שם כתבו, דהתם איתא להאי קרא, משום דאיירו לענין הזכרת השם ככתבו, וליכא למילף מדינא דשמות אחרים, דאיירינן בהו בסוגיין. אמנם רש"י בפירוש בתורה (דברים לב, ג) פירש להאי קרא, כשאקרא ואזכיר שם ה' וכו', מכאן אמרו שעונים ברוך שם כבוד מלכותו אחר ברכה שבמקדש (תענית טז). ובדברי דוד להט"ז ביאר, דרש"י דייק מדפתח הכתוב בשם ה' וסיים באלוקינו, דילפינן מהאי קרא ב' דינים, א. לומר ברוך שם וכו' כששומעים שם המפורש. ב. דגם כששומעים ברכה עם שאר שמות כמו אלוקינו, בעו לענות ברוך שם וכו' במקדש כמבואר בתענית ובברכות. אבל המרדכי (יומא אות תשכו) ביאר דביומא ילפי מהאי קרא. משום דאיירי לענין הזכרת ה' בוידוי, ולא בברכה. וסיים, דמסתמא הו גודל

בפני עצמו, מכל מקום הוא שייך לחג הסוכות ונגרר אחריו. וכן נקט בברכי יוסף (סי' תרסח סק"ב). וכן הוכיח בטורי אבן, (מגילה ה ד"ה חגיגה והקהל), וכתב, דהיינו טעמא משום דאיכא תשלומין לקרבנות החג בשמיני שלו, עיין שם. והמאמר מרדכי (סימן תרסח סק"א) הביא דברי הט"ז, ועל פי דבריו כתב דהכי נמי קרוי חג הסוכות, ואם טעה בתפלתו אינו חוזר. אך דחה, דהא רגל בפני עצמו הוא לענין פז"ר קש"ב, ומשמע דלעיובא הוא דומיא דשאר מילי, וסוגיין לא מכרעא כלל. וצריך עיון. ובשו"ת מתת ידו (או"ח תנינא סימן מו) דחה לראית הט"ז, משום דלדברי התוס' ד"ה כתב, יש לומר, דמיתורא דקרא הוא דדרשינן הכי, ולא ממשמעות הכתוב. ואם כן בין בלשון תורה, בין בלשון בני אדם, אין חג הסוכות כולל שמיני עצרת, וכמבואר להדיא בירושלמי (רפ"ה דנדרים, הביאו הבית יוסף (י"ד סימן רכ ס"כ). והמאירי (נדרים א:)). ובמרומי שדה ויחידושי רבי מאיר שמחה, פירשו, דיום טוב אחרון היינו היום האחרון של חול המועד.

(יג) רש"י ד"ה ושמע והיה אם שמוע, בסוה"ד, ואי משום וכו', (שלא) יפסוק התורגמן אין למלך תורגמן ואין מתרגמן אחריו. תמה התוס' יו"ט, אדרבה, כיון שאין תורגמן אפילו בהפסק מועט ששוהה הוי גנאי לציבור. ותיירץ בתורת קנאות, דדווקא במקום שיש תורגמן דהוי הפסקה מרובה מחמת התורגמן חששו להוסיף עוד הפסקה, אבל כשאין תורגמן לא חשו להפסקה פורתא דגלילה.

דף מא ע"ב

(יד) גמ', אפילו למאן דאמר נשיא, וכו' כבודו מחול מלך וכו' אין כבודו מחול. ביאר רש"י (בכתובות יז). ד"ה שום תשים, דמלך שאני מנשיא, משום דישאל הוזהרו שתהא אימתו עליהם, לכך צריכים לשים עליהם שימות הרבה, ואין לו למחול על כבודו. והתוס' בסנהדרין (יט). ד"ה ינאי כתבו, דאף דכבוד התורה עדיף מכבוד המלך, מכל מקום תלמיד חכם יכול למחול, דהתורה דיליה היא, אבל מלך שכבודו ממצות המקום אינו יכול למחול. ובחידושי רבינו יונה (סנהדרין שם) כתב, דכבוד המלך הוא כבוד כל ישראל לפיכך אין יכול למחול, מה שאין כן תלמיד חכם.

(טו) תוס' ד"ה מצוה שאני, והכי פרכינן וכו' רבי יהודה אומר אם רצה לחלוץ ולייבם זכור לטוב וכו' מצוה שאני. הקשה המהרש"א (בסנהדרין שם), אדמסייע לה מדרבי יהודה, לפרוך מתנא קמא דאטר שם לחלוץ ולייבם, אלמא אפילו במצוה אסור. ותיירץ, דבסוגיין מיירי בכבוד התורה דלכולי עלמא יכול למחול. ובחידושי הר"ן (סנהדרין שם) תירץ, דתנא קמא סבר דייבום וחליצה הוו גנאי גדול למלך, ולכך אף דהוי דבר מצוה אסור למלך לעשותו. וכן תירץ הקרן אורה בסוגיין.

(טז) גמ', ואין אדם יכול לומר לחבירו מעשי גדולים ממעשיך. ביאר המהרש"א (בחידושי אגדות), לפי שהשומע דברי חנופה מבין בהיפך האמת, וכדמייתי קרא לקמיה "הוי האומרים לרע טוב ולטוב רע וגו'". וכעין זה פירש המהר"ץ חיות, שלא יקבל אדם תוכחת חבירו, שהרי כבר לקחו החנפים לבבו שמעשיו טובים ורצויים.

(יז) גמ', מותר להחניף לרשעים בעולם הזה. ביאר המאירי, דהיינו לכבדם במקום שאין בו חילול ה'. ואף זה לכוונה שלא יזיקוהו. והקרן אורה כתב, אהא דהוכיחו בתוס' ד"ה כל המחניף ראייה, להא דבמקום סכנה שרי להחניף מהא דעולא בנדרים, דבלאו הכי מוכח כן, מהא דאמרינן, דמותר להחניף לרשעים בעולם הזה, ועל כרחך היינו מיראתם דאי לאו הכי לא הוי שרינן. אמנם בשערי תשובה (שער ג' קפח) חילק, דלהחניף בגוונא שיאמר לרשע "לא פעלת און", אפילו בשעת סכנה אסור. ולמד מהא דנתחייבו כליה על שהחניפו לאגריפס. ומאידך גיסא כתב שם (קצט), דמותר לכבד את הרשעים מדרכי שלום, בתנאי שלא ישבחם על מעשיהם. ולמד כן מדאמרו בסוגיין, "מותר להחניף לרשעים בעולם הזה". ונלכאורה יש לומר דהתוס' הוכיחו מסוגיא דנדרים דאפילו חנופה על ידי דיבור מותרת במקום סכנה. (ש.צ.א.). ועיין לקמן אות כ' הגדרת "סכנה" דהכא וכן באות כא'.

(יח) גמ', כל המחניף לחבירו סוף נופל בידו וכו' שנאמר ויאמר ירמיה לחנניה אמן כן יעשה ה'. ביאר המהרש"א (בחידושי אגדות), דאף שאמר כן דרך תפילה ותחנון, שיהיה רצון שיהא כן באמת. מכל מקום, כיון שלפי נבואתו דיבר שקר לא היה לו לומר כן, והיה צריך להכחישו מיד.

(יט) תוס' ד"ה אותו היום נתחייבו, בתוה"ד, ודבר תמוה לומר אם היה ראוי וכו' שיתחייבו על חנופה מועטת כזאת וכו'. בתורת הקנאות יישב פירוש

שקורא באותו ענין, [ענין יום הכיפורים], הכי נמי השוחט כמה בהמות צריך ברכה על כל אחת ואחת בפני עצמה. והא דאמרינן בחולין (פו:), דאפילו בחיה ועוף מברך ברכה אחת לכולן, היינו לגבי ברכת כיסוי הדם, מפני שהכל בגומא אחת והוי כגוף אחד. אבל האור זרוע מסיק, דאפילו בגופין חלוקין ואפילו מצוות חלוקות כשברכותיהן שוות, מברכים ברכה אחת. [ולא ביאר מאי שנא מהכא]. והרש"ש (שם) כתב, דברכת ספר תורה שאני, דמפני כבוד הציבור ניתקן, ואינו כשאר ברכת המצוות. ובפירוש רבינו אליקים (שם) כתב, דהטעם דצריך ברכה אחרת, משום הנכנסים, שיראו שקורא ולא ידעו שבירך מעיקרא בספר הראשון. ובתוס' רבינו פרץ (נדפס בקובץ שיטות קמאי) כתב, דטעם הברכה משום כבוד הספר השני. אי נמי, משום הנכנסים.

(ה) גמ', ושאר התפלה רנה תחינה בקשה וכו'. פירש רש"י בד"ה תנו רבנן וכו', זו היא שיש ברכה אחת ובו תפלה תחינה רנה וכו'. דהיינו שזה נוסח התפילה. אמנם הרמב"ם (בפ"ג מעבודת יום הכפורים ה"א) כתב, "שאומר תפלה ותחנה רנה ובקשה כפי מה שהוא רגיל, וחותרם "הושע ה' עמך ישראל שעמך ישראל צריכין להושע וכו'", ולכאורה כונתו דתחנה רנה ובקשה אינה מנוסח תפלתו. (ש.צ.א.).

(ו) גמ', ראש חדש טבת שחל בשבת מביא שלש תורות וכו'. תמה הרש"ש, הא הו"ב ג' ענינים, ולא עדיף מב' ענינים בספר אחד דאמרינן לעיל, דאין מדלגין בכדי שיפסוק התורגמן. ונלכאורה יש לחלק, דהכא מפסיק ביניהם בברכת עולה אחר ובגמרא מיירי שבעולה אחד מדלג מענין לענין. (ש.צ.א.).

(ז) גמ', על העבודה וכו' ועל מחילת העון כתיב. פירש רש"י ביומא (ע). ד"ה כתיבנה, כמו שאנו אומרים אותן בתפילה. וביאר החסדי דוד על התוספתא (שם ג' י"ג), דשאר ברכות היה בהן פתיחה וחתימה בברוך, מלבד עבודה והודאה ומחילת עון, אף דמשום כבוד הכהן גדול ראוי לעשותן בפתיחה וחתימה, מכל מקום נתקנו בלא פתיחה כדרך שאומרים אותם בתפילת שמונה עשרה.

(ח) גמ', מכאן ואילך כל אחד וכו' כדי להראות חזותו לרבים. בשו"ת תשובה מאהבה (סימן כ"א), שאל לרבו הנודע ביהודה, מדוע השמיט הרמב"ם דין זה דכל אחד מביא ספר תורה מביטו. והשיב לו, דאין זה אלא סיפור דברים בעלמא על מה שנהגו לעשות ולא מתקנת חכמים.

(ט) רש"י ד"ה מכאן ואילך, בתוה"ד, דקסבר אין עירוב והוצאה ליום הכיפורים. תמה הקרן אורה, הא מסקינן בכריתות (יד), דרפרם דסבר אין עירוב והוצאה ליום הכיפורים, בדותא הוא, וליכא מאן דסבר הכי. ובתורת הקנאות ציין לשאגת אריה (סימן ע'), שביאר דאף שהוכחת רפרם נדחית, מכל מקום עיקר דבריו לא נדחו.

(י) מתני', עושין לו בימה של עץ בעורה. בפירוש הראב"ד במידות (ל: ד"ה ובתוס' צרפת, הביא, דהקשו תוס', איך שרי לעשות לו בימה של עץ, והא קרא כתיב "לא תיטע לך אשר כל עץ אצל מזבח ה' אלוקיך", ואיתא בתמיד (כח:), דכל בנין של עץ בכלל האיסור. ותירצו, דנאסר דווקא בנין של קבע, ובימה זו היתה עשויה לפי שעה. והראב"ד תירץ שם, דליכא איסורא אלא בדבר שיש בו אהל, דומיא דנטיעה שיושבין בצילה, אבל לא בנין איצטבאות ובימה. תדע, דבן קטין עשה מוכני לכיור (יומא לו:), ושל עץ היה וקבוע. והראב"ד בהשגות (פ"א מהלכות בית החירה ה"ט) כתב, דלא נאסר אלא אצל מזבח ה', דהיינו משער ניקנור ולפנים, אבל בעזרת נשים והר הבית שרי. והכרם נטע כתב, דלשיטת התוס' ד"ה כתב רחמנא, דהבימה היתה של פרקים ובחול המועד חיברוה, ניחא. דלא היה בנין גמור, וליכא ביה איסור ד"לא תטע".

(יא) רש"י ד"ה אחינו אתה, שאמו מישראל. התוס' בבבא בתרא (ג: ד"ה כל, וביבמות (מה:)) ד"ה כיון, תמיהו על פירוש רש"י, הא שמואל אמר בקדושין (ע:), "כל האומר מבית חשמונאי קאתינא עבד הוא" דלא נשתייר ממשפחת חשמונאי, ואי נימא דמבני הורדוס נשאו ישראלית, הא שמואל גופיה סבר דעכו"ם ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר. לכך פירשו, דלעולם אין אמו מישראל, וקראוהו "אחינו אתה" לפי שעבד אחינו הוא במצוות. וכן פירש הרמב"ם (בפירוש המשניות כאן).

(יב) גמ', ואי כתב רחמנא בחג הסוכות הוה אמינא אפילו יום טוב אחוץ של חג. הקשה הרש"ש, הא קיימא לן דשמיני רגל בפני עצמו הוי. וציין לט"ז (י"ד סימן רכ ס"ק טו. ובאו"ח תרס"ח א'), שהוכיח מסוגיין דאף ששמיני רגל

דאין זו אוהרה, אלא הבטחה גרידא שלא יפחדו.

ה) גמי, אפילו לא קיימתם אלא קריאת שמע שחרית וערבית אין אתם נמסרין בידם. הקשה הכרם נטע, לדעת רבי יוסי הגלילי לקמן (מד.), דהירא ורך הלבב היינו מעבירות שבידו, איך סגי זכות קריאת שמע שחרית וערבית בלבד. ותירץ, דאמנם הקדוש ברוך הוא הבטיח כן, אבל בעל עבירה בטבעו ירא ואינו בוטח, לכך צריך לשוב מהמלחמה. ובשם הפנים יפות (פר' שופטים) תירץ, דלכל העבירות מהני תשובה לבד ממינות, דכל באיה לא ישובון. וכשקורא קריאת שמע מקבל עול מלכות שמים, הריהו מתחזק לשוב מעבירות שבידו וסגי בזה. **והמאירי** ביאר, דהכהן אומר להם כך לזרום לשוב בתשובה מן העבירות שבידם, וכדי שלא יתייאשו רומז להם, שאפילו קיימו רק קריאת שמע שחרית וערבית זכותם גדול, ואין הפרגוד ננעל בפניהם.

ז) רש"י ד"ה קלגסין, חיילות. **והרמב"ם** (בפירוש המשניות) פירש, מקלות שראשיהן עקומות, ומכין בהם על גבי אבנים, והם מנתזין על האויבים, וכן פירש ר"ע מברטנורא.

ז) תוס' ד"ה סגן לאו ממונה הוא, ודאי ממונה היה וכו' כדתנן (יומא כח.) אמר להם הממונה. וכן פירש רש"י ביומא (שם) ד"ה אמר. אבל תוס' ביומא (טו:) ד"ה אמר, כתבו, דהממונה אינו הסגן, מדלא חשיב בירושלמי אלא ה' דברים שבהם הסגן משמש ולא חשיב הנך בהדיהו.

דף מב ע"ב

ח) גמי, שנאמר ברו לבם איש וירד אלי ואין איש אלא הקב"ה. ביאר **המהרש"א** (בחידושי אגדות), דדייק מדלא קאמר "ברו מכם איש". ועוד, דהא בקרא מפורש שמערכות ישראל ופלישתים היו עומדות בהר, ומהו זה שאמר "וירד אלי". אלא רצה לומר, ירד מן השמים להלחם עמי.

ט) גמי, אמר הקב"ה הריני מפילו על יד בן איש. ביאר **המהרש"א** (בחידושי אגדות), דרצה לומר שעדיין לא בא לכלל איש, כדמפורש קרא (שמואל א' יז מב), "ויבזהו כי היה נער". **והקרבן אורה** ביאר, שהיה בנו של איש, דהיינו ישי שהיה אדם גדול, כדאיתא בבבא בתרא (יז.), שמת בעטיו של נחש.

י) רש"י ד"ה כנגד ארבעים יום, שאיחרה תורה להתקבל ניתן לו כח להתייבב. ביאר **המהרש"א** (בחידושי אגדות), דכמו שלצד הקדושה דקבלת התורה הוצרך משה לעמידת מ' יום בהר סיני, כך כנגדה ניתן כח לצד הטומאה בעמידת גלית בהר מ' יום לחרף מערכות אלוקים. **ובהגהות היעביץ** פירש, דהכוונה למ' יום שעמד משה בתפילה לאחר שחטאו בעגל.

יא) גמי, וכל כך למה מפני שהשם וכל כיוונו מונחים בארון. רבינו גרשום **בבא בתרא** (יד:) ד"ה האי ביאר, שהשם הקדוש שאין מוכירים, וכל כינויו, כל שבעים שמות של הקב"ה מונחין בארון. (דהיינו, דמלבד הלוחות היו מונחים בארון קלף עם השם המפורש וכל הכינויים). **והמהרש"א** (בחידושי אגדות) כתב, דלאו דווקא נקט וכל כינויו, דהא אין בארון אלא הלוחות שיש בהן שם המפורש וכינוי "אלוקיך" וכן "קל", אבל שאר כינויים לו היו בו. וכן כתב **הקרבן אורה**. עוד הוכיח **הקרבן אורה**, מהגמרא בבבא בתרא (יד:), דילוף מקרא ד"אשר נקרא שם ה' צבאות" מלמד שהשם וכל כינויו מונחים בארון, ואי קאי אלוחות מאי קמשמע לן.

יב) תוס' ד"ה מפני שהשם וכל כינויו מונחים בארון, בתוה"ד, ויש אומרים אלו בגדי כהונה. תמה בשיעורי הגרי"מ פיינשטיין, לשם מה הוצרכו לבגדי כהונה במלחמה. וביאר, דכיון דמשוח מלחמה נשאל באורים ותומים במלחמה, וצריך להיות לבוש בשמונה בגדים בשעה שנשאל. וצריך ללוש בגדי כהונה מתחילת המלחמה, כדי שיהיה מוכן אם יצטרכו להשאל. וכן פירש **בקרובן העדה בשקלים** (פ"ו ה"א) ד"ה הגישה אלי הציץ. [מיהו משמע מדבריו, דלא היה לובשם אלא בשעה שהוצרך להשאל, ובשאר הזמן היה פושטם].

יג) בא"ד, זה שיוצא עמהן למלחמה היו בו שברי לוחות וכו'. **רש"י בפירוש התורה** (דברים י, א) כתב בשם **התנחומא** (פרשה י), שהיו ב' ארונות. ואותו שעשה בצלאל לא יצא עמם למלחמה, אלא היה ארון אחר שעשה משה בעלותו להר, ובו היו מונחים שברי לוחות והוא היה יוצא עמם למלחמה. וכן ביאר **במדבר** (פ"י לג). וכן איתא **בתוספתא במכילתין** (פ"ז ה"ט). וכן כתבו **התוס' בעירובין** (סג:) ד"ה כל זמן, בשם ר"י. והוסיפו, דמה שהיה הארון שעשה בצלאל עמהן במלחמת יהושע, על פי הדיבור היה. והא דאיתא בבא בתרא (יד.) שהלוחות ושברי לוחות מונחים בארון שעשה בצלאל, היינו דוקא בבית עולמים, דבשלמה כתיב האי קרא. ואפילו למאן

רש"י, על פי מה שהביא **היראים** (סימן רמח) בשם **הספרי** (מסעי קסא), דילפינן מקרא "דלא תחניפו" אוהרה לחנפים. וכן מביאו **בעל הלכות גדולות** (במנין הלאוין אות קס"ז), ולכך יש לומר דאף שהחניפו לאגריפס על עבירה דרבנן, החנופה עצמה הוי לאו דאורייתא.

כ) תוס' ד"ה כל החנופה, יש לפרש שלא במקום סכנה אבל במקום סכנה מותר. הקשה **הקרבן אורה**, הרי במקום סכנת פיקוח נפש פשיטא דשרי להחניף, דהא כל התורה נדחית מפני פיקוח נפש. ותירץ **בהערות הגרי"ש אלישיב**, דכונתם דהותר אפילו במקום סכנה רחוקה, דלא הוי ודאי פיקוח נפש. וההיא דנדרים דמייתי התוס' צריך לומר, דלא הוי ודאי פיקוח נפש אלא חשש בעלמא. ועיין באות הבאה.

כא) בא"ד, שם. בשערי תשובה (ח"ג קפ"ח) וכן **בארחות צדיקים** (ריש שער החניפות), כתבו, דחייב האדם למסור עצמו לסכנה ואל ישיא על נפשו עוון אשמה כזאת, והוכיחו כן מסוגיין, שנתחייבו כליה על שהחניפו לאגריפס אף דהיה חשש סכנה אם לא היו מחניפים לו. וכתב **החפץ חיים** (פתיחה לאוין אות טז עיין בבאר מים חיים שם), דפליגי אתוס'. ופסק כרבינו יונה דאפילו במקום סכנה אסור להחניף. **ובמשנה ברורה** (קנ"ו סוף סק"ד), הביא את **דהמגן אברהם**, פסק שאם מתיירא שמא יהרגנו, מותר לומר לו יפה עשית. וכדברי התוס' כאן. **ובשולחן ערוך הגר"ז** (שם יח) הוסיף, דאפילו עבר עבירה גדולה. **והיד הקטנה** (הל' דעות פ"י אות יג) כתב שדוקא כשאין שם אלא חשש סכנה כבמעשה דאגריפס אסור, אבל בסכנה קרובה מותר להציל עצמו על ידי חנופה, אלא אם כן העבירה גלויה לרבים ויש בה חלול השם. ועיין באות הבאה.

כב) תוס' ד"ה אותו היום, בסוה"ד, וזהו עונש החנופה בדבר עבירה שמחניף לחבירו מחמת יראתו מפניו וכו'. כתב **הבאר שבע**, דלא היה סכנה כלל באגריפס שהיה רך לבב, וכן מוכח ממה שבכה. וכן משמע **ביראים** (סימן רמח), שכתב דאם מחניף לחבירו כדי להנצל מסכנה ליכא איסור חנופה, ורק אם מחזק ידו ומראה שחפץ במעשיו הויא חנופה, וביאר דלכך נענשו באגריפס. [ועיין **ברש"י סנהדרין** (יט.) ד"ה תנו]. וכן פסק **הרמ"א** (יו"ד סי' שלד) שנהגו להקל מלמחות, כשיש לחוש שיהיו עומדים על גופנו ומאודנו. **והפתחי תשובה** (שם) הביא בשם **הבכור שור** בסוגיין, שמותר דוקא היכא דברי היוזיקא, שאם לא כן ביטל לאו דלא תגורו.

דף מב ע"א

א) גמי, ואמר רבי אלעזר כל עדה שיש בה חנופה מאוסה כנדה וכו'. ביאר **המהרש"א** (בחידושי אגדות), דעדה בכל מקום הוי עשרה כדילפינן לה ממרגלים. ועליהם רמוזו כאן, שהמרגלים באו בדברי חנופה ושקר לפני ישראל, ויהושע וכלב הרחיקו עצמם מהם כמו מנדה. ועל פי זה אמר להלן "כל עדה וכו' לסוף גולה" וכדמצינו במרגלים שעל ידם נגזרה בכייה לדורות וגלו מן הארץ.

ב) גמי, וכת שקרנים וכת מספרי לשון הרע. רבנו יונה **בשערי תשובה** (שער ג' רי"ד) הוכיח מדפלגינהו הכא לתרתיה, כת שקרנים וכת מספרי לשון הרע. דלשון הרע אסור אפילו על אמת, **ובחפץ חיים** (הלכות לשון הרע כלל א' סעיף א), הביא דבריו להלכה. [ואף דפירש רש"י בד"ה לא יגורך רע, דקרא גבי מספרי לשון הרע כתיב, דכתיב בההוא פרשתא "כי אין בפיהו נכונה וגו'". אין כוונתו לומר נכונה מלשון שקר, אלא כמו שפירש שם, אין בפיהו נכונה - נראים כאוהבים והם אויבים. דהיינו שבסתר מספרים לשון הרע.]

פרק משוח מלחמה

ג) רש"י ד"ה משוח מלחמה, כהן שנתרבה לכך. **במסורת הש"ס** הביא דיש גורסים "שנתברר" לכך. וביאר **המנחה חריבה**, דנפקא מינא בין הגירסאות, אם נהג משוח מלחמה בבית שני, דלהגירסא "שנתרבה" נהג דווקא בבית ראשון, שהיה שם שמן המשחה, אבל לגירסא "שנתברר" שייך אף בבית שני. **ובתוספות ישנים יומא** (לט.) ד"ה למה סגן, **ובריטב"א** (שם) כתבו, דמשוח מלחמה לא נהג אלא בבית ראשון. אבל **במרכבת המשנה** (פ"י מכלי המקדש ה"ט) כתב, שנהג משוח מלחמה אף בבית שני.

ד) מתני', אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחזו. כתב **הרמב"ם** (פ"ז ממלכים ה"טו), דהוא אוהרת לאו, שכל המתחיל לחשב ולהרהר ומבהיל עצמו במלחמה, עובר בלא תעשה. **והרמב"ן** (בספר המצוות לא תעשה נח), פליג,

(בפירוש המשניות), דאין הלכה כרבי יהודה. וביאר הקרן אורה, דלמד, דתנא קמא פליג על רבי יהודה אהא. והביא דכן מבואר להדיא בתוספתא (פ"ז ה"י), דלתנא קמא אם נפל הבית וחזר ובנאו חוזר.

(י גמ', הא כיצד מונגש הכהן עד ודברו כהן מדבר וכהן משמיע וכו' שוטר מדבר ושוטר משמיע. שיטת הרמב"ם (פ"ז ממלכים ה"ג), דהא דקתני "כהן מדבר וכהן משמיע" היינו, שהכהן המשוח מלחמה מדבר בתחילה, ולאחר מכן כהן אחר משמיע לעם את הדברים. וכן הא דקתני "שוטר מדבר ושוטר משמיע" היינו, ששוטר אחר משמיע הדברים לעם.

(יא גמ', ולא חנכו פרט לגולן). הקשה הקרן אורה, כיון דקרקע אינה נגזלת, נמצא דאין הבית שלו ופשיטא דאין חוזר עליו, ומה צריך למעוטי מקרא. ותירץ הדבר אברהם (חלק א' סימן ח א), דהכא מיירי בגוונא שכתבו תוס' בסוכה (לא). ד"ה אבל, דמשכחת קרקע נגזלת, כגון ראובן שבנה בחצרו של שמעון ובא שמעון ותקפו והוציאו מביתו, דכיון דגוף הקרקע שייכת לגולן קונה גם הבית שעליה. ובמרחשת (ח"א קונטרס בענין יאוש סימן ה'), תירץ על פי הירושלמי, דבנשתקע שם הבעלים מן הקרקע קנאה הגולן.

דף מג ע"ב

(יב גמ', כיון דמעיקרא בתורת גזילה אתא ליריה לא. כתב הלחם משנה (פ"ז ממלכים ה"ז), דהאי אוקימתא דעבד תשובה, היינו דוקא אליבא דרבי יוסי הגלילי, וליישב הברייתא אליביה. אבל לדידן דלא קיימא לן כוותיה, אם עבד תשובה ויהב דמי, תו לא מיקרי גולן וחוזר כלוקח. אמנם בליקוטי הלכות (עמוד 42), נסתפק בזה.

(יג גמ', לא קשיא כאן בהרכבת איסור כאן בהרכבת היתר. הקשה הר"ש מדעסוי, אכתי איך ניתרצה הסתירה ממברין למברין. ותירץ, דגבי מברין יש לחלק דאם נפסקה הבריכה מן האילן חשיב נטיעה חדשה, ואם לא נפסקה לא מקרי נטיעה חדשה, וכן ביאר המאירי. וכן פסק החזון איש (ערלה יב ד).

(יד גמ', ילדה שסיבכה בזקינה בטלה ילדה בזקינה וכו'. פירש הר"ן בנדרים (נו:): ד"ה ילדה, שקצץ הילדה והרכיבה בנטיעה הזקינה, וכן משמע מרש"י (כאן) ד"ה שסיבכה. אבל התוס' במנחות (ט:): ד"ה דאמר, ובתוס' הרא"ש בסוגיין, הביאו, דבירושלמי ערלה (פ"א ה"ג) משמע, דמיירי שנטע בקרקע אילן צעיר כדרך הנוטעים, וסיבך ענפיו באילן זקן הנוטע בצידו, דאם קודם קליטת השרשים בארץ נאחזו זה בזה בטלה הילדה בזקינה, אבל אם קדמה קליטת השרשים פליגי שם אמוראי. והשתא ניחא לשון ד"ילדה שסיבכה בזקינה".

(טו גמ', רב נחמן בר יצחק אמר במברין אילן בירק. הקשה המהרש"א, דלכאורה אף להאי אוקימתא מצי לאקשווי כדלעיל, "מאי שנא ילדה בזקינה דבטיל, ואילן בירק דלא בטיל". והכא לא מצי לשנויי כדלעיל, דהא בירק אי נמי מימליך עלה לאו בת מיהדר היא. אלא דיש לחלק דילדה בזקינה דבת מינה היא, בטילה לגבה, אבל אילן בירק דלאו בת מינו הוא לא בטיל לגבה.

(טז גמ', מת תופס ארבע אמות לקריאת שמע וכו'. הקשה המרומי שדה, אמאי נקט הכא לאסור דווקא קריאת שמע, הא כל דברי תורה אסור לומר בפני המת, וכדאמרינן בברכות (ג): "אין אומרין בפני המת אלא דבריו של מת". ותירץ, דשאר דברי תורה אסור דווקא לספר עם אחרים או לומר

לרבים, אבל ללמוד בחשאי בפני עצמו שרי, מה שאין כן קריאת שמע דאסור לגמרי. ובנתיבות הקודש תירץ, דעל כל התורה אין כל כך לועג לרש. ורק בקריאת שמע אסור, משום דדיעבד קיים מצות תלמוד תורה בקריאת שמע שחרית וערבית (כדאיתא במנחות צט:), ואיכא גנאי גדול שאינו יכול לאמרם. והניח בצריך עיון פסק המשנה ברורה (סימן ע"א סקט"ו), דהוא הדין קדיש ושאר דברי קדושה אסור לומר בפני המת, דפשטות הסוגיא משמע, דדוקא קריאת שמע אסור בפני המת.

(יז רש"י ד"ה קלא אית ליה, הכל אומרים כרם יש לפלוני וכו'. דסבר לה כמאן דאמר כרם רבעי תנן שאין ערלה נוהגת בנטיעה אחת. תמהו בשו"ת הגרע"א (קע"ו) ובשו"ת החתם סופר (י"ד רפ"ה), הא לא פליגי התם אי כרם רבעי או נטע רבעי אלא גבי רבעי, אבל לגבי ערלה ליכא פלוגתא דודאי נוהגת בכל האילנות, דהכתיב (ויקרא יט כג) "ונטעתם כל עץ מאכל". ובמרומי שדה הביא שכבר הקשה כן הרמב"ן (בליקוטיו ראש השנה ט). ותירץ המרומי שדה, דלעולם אין כוונת רש"י דאין ערלה נוהגת בשאר נטיעות, אלא דאתי לפרש הטעם דנקט לישנא דשתיים כנגד שתיים וכו',

דדריש מאשר שברת ושמתם בארון, היינו בבנין הבית שהיתה מונחת עדי עד. אבל הרמב"ן בפירוש התורה (שם) כתב, דזו דעת יחיד בירושלמי בשקלים (פ"ו ה"א), ולרבנן שם לא היה אלא ארון אחד, ולא היו מוציאין הארון למלחמה, אלא בגדי כהונה. והתוס' בעירובין (שם) הביאו דגם בירושלמי דפרקין (ה"ג) פליגי אמוראי, אי היה ארון אחד או שניים. ובפרדס יוסף (שופטים אות ר"יג), הביא דעה שלישית שהובאה בספר "נוטריקון" (לבעל הפרי מגדים), דב' ארונות היו יוצאים עמם למלחמה.

דף מג ע"א

(א גמ', וחצוצרות התרועה אלו השופרות. תמה המהרש"א (בחידושי אגדות), הא ודאי היו חצוצרות ממש, וכדכתיב "כי תבואו מלחמה בארצכם וגו' והרעותם בחצוצרות" (במדבר י. ט). ותירצו הרש"ש והמרומי שדה, דלעולם מיירי בחצוצרות ממש, אלא דאישתני שמייהו, וכדאיתא בשבת (לו), דתלת מילי אישתני שמייהו מכי חרב בית המקדש, ואחד מהם חצוצרתא שופרא. ובתורת הקנאות כתב, דמלבד החצוצרות היו במלחמה גם שופרות ממש.

(ב גמ', תנא לא לחנם הלך פנחס למלחמה אלא ליפרע דין אבי אמו וכו'. ביאר המהרש"א (בחידושי אגדות), דהך ברייתא פליגא אברייתא דלעיל, וסברה שלא היה פנחס משוח מלחמה. אבל בשפתי חכמים (במדבר לא ו) ביאר, דאיצטריך לב' הטעמים, דאי משום דהיה משוח מלחמה הרי יצא בכל המלחמות, ולמה פירש קרא הכא יותר מבשאר מקומות, לכך הוצרכו נמי להאי טעמא.

(ג מתני', אחד הנוטע כרם ואחד הנוטע חמשה אילני מאכל. הקשה המנחת חינוך (מצוה תקכ"ו, ו), מדוע צריך ה' אילנות, אי משום דכתיב בקרא "כרם", הא גבי רבעי וכלאיים נמי כתיב "כרם", ומכל מקום נוהג אפילו באילן אחד. והניח בצריך עיון. ובתורת הקנאות כתב, להא דהביא הר"ן בראש השנה (ב. מדפי הרי"ף) ד"ה ולענין דעת הגאון, דרבעי אינו נוהג אלא בכרם ולא בגפן יחידית. אולם הרמב"ן השיג עליו, ודעתו דאפילו בגפן אחת נוהג דין רבעי.

(ד רש"י ד"ה חמשה אילני מאכל, דבהכי הוי כרם שתיים כנגד שתיים וכו'. כתב הקרן אורה, דלא בעינן צורה זו אלא בכרם, אבל בשאר אילנות לא בעי, וכדאיתא בתוספתא (פ"ז יא), דאפילו יש לו ה' אילני מאכל בחמש עיירות חוזר עליהם. והא דפירש רש"י צורת כרם, היינו כדי לפרש מאי שנא דבעינן חמש אילנות דווקא, משום דבעלמא הוי כרם ככהאי גוונא.

(ה מתני', שם. כתב הקרן אורה, דנראה דתנא דמתניתין סבר כמאן דאמר בכרכות (לה). "נטע רבעי", דבכל האילנות נוהג דין רבעי. דאם סבר כמאן דאמר "כרם רבעי", איך מרבה שאר אילנות מגפן, הא כתיב בקרא "ולא חיללו", דמשמע דבעינן שיהא בר חילול. אבל בתורת הקנאות כתב, דאתיא אף כמאן דאמר "כרם רבעי", ומה שאמרה התורה "ולא חיללו" היינו לרבותא, דאף דהפירות צריכים חילול, ואין כל כך עגמת נפש דהוי כקונה פירות מרשות גבוה, מכל מקום חוזר. וכל שכן בשאר אילנות שגדלו ברשותו דאיכא טפי עגמת נפש, שמא ימות במלחמה ואיש אחר יאכל פירותיהם.

(ו מתני', אלמנה לכהן גדול. הקשה בחידושי הגר"ז, דמשמע הכא דהוי הכהנים יוצאים למלחמה, וקשיא לפסק הרמב"ם (סוף הלכות שמיטה ויובל), דשבט לוי אינם עורכים מלחמה. וביותר יקשה בכהן גדול שפסק (פ"ה מכלי המקדש ה"ז), שאינו זו מירושלים.

(ז מתני', גרושה וחלוצה לכהן הדיוט. כתב התוס' יו"ט (אמתניתין), דאשיגרת לישנא נקט ליה, דהא איסור חלוצה לכהן הדיוט הוי מדרבנן, והנושאה חוזר מהמלחמה. אבל הרמב"ם (פ"ז ממלכים ה"ה) פסק, לדין חלוצה דאינו חוזר. וביאר המנחת חינוך (תקכו ז'), דאף שאינו אלא איסור דרבנן, מצינו כמה פעמים שנכללו במיעוט שמיעטה התורה, גם דברים האסורים מדרבנן.

(ח מתני', בת ישראל למזמר ולנתין. תמה במנחת קנאות (לקמן מד.). הא מזמר אינו יוצא למלחמה, כדאיתא בירושלמי קידושין (פ"ד ה"ה). ותירץ במחול הכרם, דאפשר דלהלחם ממש יצאו רק המיוחסין, אבל לבעותי עלמא יצאו גם שאינם מיוחסים, וכדאיתא בקידושין (עו.), גבי בני יפת תואר דדוד. ובהא נמי שייך קרא דפן ימות במלחמה וגו'.

(ט מתני', רבי יהודה אומר אף הבונה בית על מכונו אינו חוזר. כתב הרמב"ם

דף מד ע"ב

ט מתני', הכל יוצאין אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה. בחזון יחזקאל (תוספתא סופ"ז), ביאר שינוי הלשון, "חתן מחדרו וכלה מחופתה", דלכאורה שניהם נמצאים באותו המקום. וביאר, דחתן יוצא דוקא לאחר שבעל בעילת מצוה, דקודם לכן בשעה שעוסק ב"חופתו", הוי עוסק במצות "פריה ורבייה" שמצווה בה, ופטור מן המצוה. אבל כלה שאינה מצווה בפריה ורבייה, נקט "מחופתה". והרד"ק ביואל (ב טו) פירש בפירוש ב', דחופתה היינו, שתצא מהחליים והעדיים שחופפין עליה בימי חתונתה. והרד"ב"ז (מלכים ז, ב.) פירש, דלעולם אין האשה יוצאת למלחמה, אלא דמתוך שיוצא החתן מחדרו ממילא הכלה יוצאת מחופתה, שאינה נוהגת ימי חופתה. [ועיין באות הבאה].

י מתני', אבל במלחמות מצוה הכל יוצאין. המנחת חינוך הוכיח מכאן (מצוה תר"ג, ג), דאפילו נשים דאינם בנות מלחמה, חייבות לצאת למלחמת מצוה. ומכח זה השיג על החינוך (שם), שכתב, דנשים פטורות ממחיית עמלק כיון שאינם בנות מלחמה. אבל המרחשת (ח"א כב, ו) כתב, דהכא שאני, דמירי במלחמות כיבוש הארץ בימי יהושע, דמלבד מצוות מלחמה, איכא נמי מצוות "יישוב ארץ ישראל" הנוהגת גם בנשים. והרש"ש והתפארת ישראל (על המשניות אות נב) ביארו, דלעולם אינן יוצאות להלחם, אלא לספק מים ומוזן לצורך הלוחמים, ולתקן את הדרכים. **יא גמ', בהא אפילו רבי יוסי הגלילי מודה משום דכתיב ולא ימס את לבב אחיו כלבבו. הכסף משנה (פ"ז ממלכים ה"טו), הוכיח מכאן דרבי יוסי הגלילי לא פליג ארבי עקיבא, אלא מוסיף עליו, דאף הירא מעבירות שבידו חוזר. אבל הלחם משנה (שם) דייק, דמהלשון "בהא אפילו רבי יוסי הגלילי מודה" משמע דאין מודה אלא בפחד גדול ומרתת מאוד, שחוזר כדי שלא ימס את לב העם. אלא שהביא דמדברי הסמ"ג (עשה קכ), נראה כהכסף משנה.**

פרק עגלה ערופה

יב מתני', נופל ולא תלוי באילן. תמה הרש"ש, הא גם "תלוי" איכא למעוטי מדכתיב "באדמה". ותיירץ, דגם אילן קרוי אדמה, וכדאיתא בברכות (מ). בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא. [אמנם בגמ' התם איתא, מאן תנא דעיקר אילן ארעא היא אמר רב נחמן בר יצחק רבי יהודה היא דתנן יבש המעין ונקצץ האילן מביא ואינו קורא רבי יהודה אומר מביא וקורא. דהיינו דלדבריו מתניתין ר' יהודה היא.] עוד תירץ, דבעינן למעוטי נמי תלוי שרגליו נוגעות בארץ, דלא מיקרי "נופל". והניח בקושיא, דאמאי לא מיעט צף על פני המים ממשמעות קרא ד"באדמה".

יג מתני', או לעיר שרובה עובדי כוכבים. הקשה בהגהות רצ"ה ברלין, למה לי רובה עובדי כוכבים, תיפוק ליה משום דחשידי אשפיכות דמים, ונימעוט מ"כי ימצא" פרט למצוי, אפילו מיעוט עובדי כוכבים. ואמנם הביא דהרמב"ם (פ"ט מררצח ה"ה) כתב, "נמצא סמוך לספר או לעיר שיש בה עובדי כוכבים" ולא נקט רובה. [וכך היא הגירסא בכתב יד, ובמשניות שבירושלמי, וכן גרס המאירי]. אבל החינוך (מצוה קל) דבעינן דוקא רוב עכו"ם.

יד גמ', אמר ר' אבהו הכי קאמר שנאמר וענו ואמרנו ולהלן וכו'. ביאר התוס' הרא"ש, דתנא דמתניתין לא חש להזכיר לילפוטא ד"וענו" מ"וענו הלויים". משום, דנתפרשה כבר לעיל (לב), גבי מקרא בכורים וחליצה, והתחיל לפרש סדר עגלה ערופה ב"כי ימצא".

טו גמ', ורבי שמעון אי כתב רחמנא זקני הוה אמינא אפילו זקני השוק. הקשה בתוס' הרא"ש, דהכא משמע דכל היכא דכתיב "זקני" משמע אפילו זקני השוק, ואילו לקמן (מה): ילפינן, דאין מודדין אלא לעיר שיש בה בית דין מדכתיב "זקני העיר". ותיירץ, ד"זקני העיר" משמע המיוחדים שבעיר.

דף מה ע"א

א גמ', אלא מעתה ויצאו ב' ומדרו ב' וכו'. הקשה המנחת סוטה, הא הני איצטריכו לגופיהו, למילף דצריכים בית דין לצאת ולמדוד. ותיירץ, דמדכתיב "והיה העיר הקרובה אל החלל", שמע מינה דבעי מדידה, וסגי למיכתב "והיה העיר הקרובה על פי זקינך ושופטיך".

ב גמ', ומדרו שאפילו נמצא בעליל לעיר היו מודדין שמצוה לעסוק

דלא שייך אלא בכרם, ולא נקט סתם והני מילי בה' אילנות. לכך פירש, דסבר כמאן דאמר כרם רבעי, וכיון דרבעי שייך דוקא בכרם נקט להאי לישנא נמי גבי ערלה, שדומים זה לזה.

יח גמ', ילדה הפחותה מטפח אינה מקדשת את הזרעים. פירש רש"י בד"ה אינה מקדשת, דקסבר דלא אסרה תורה משום כלאיים אלא קנבוס ולוף, אבל שאר זרעים מדרבנן נינהו והכא לא גזור. אבל הרמב"ם (פ"ו מכלאיים ה"ד), הביא מימרא זו בסתמא. ודייקו הכסף משנה והרד"ב"ז (שם) דאפילו קנבוס ולוף דאסירי מדאורייתא לא יקדשו בכרם הפחות מטפח. והטעם כתבו הכסף משנה (שם), והבאר שבע, דהוי בכלל השיעורין שהם הלכה למשה מסיני. והרד"ב"ז (שם) תירץ, דכל הדין דב' כנגד ב' אית ביה תורת כרם לקדש כל ד' אמות הוי תקנת חכמים, ובפחותים מטפח לא תקנו.

דף מד ע"א

א גמ', ת"ר אשר ארס אחד המארס את הבתולה וכו'. ביאר הרש"ש, דהכא מפשטיה דקרא נפיק, דכל אירוסין במשמע. ושאינו מדלעיל (מג): בברייתא, "אשר נטע אין לי אלא נטע וכו'", דהתם משמעותא דקרא דווקא נטע, ולא שאר דברים.

ב גמ', ובנית ביתך זה גמרא דבר אחר וכו' אלו מעשים טובים וכו' דרוש וקבל שכר. ביאר המהרש"א (בחידושי אגרות), דהמאן דאמר הראשון פירש, דעיקר תכלית הלימוד הוא התלמוד, ומקרא ומשנה אינם אלא הכנה לו. ומשום הכי מכוונה התלמוד "בית". וציין לגמרא בבא מציעא (לג), דהעוסק בתלמוד אין לך מדה גדולה מזו. ומאן דאמר "אלו מעשים טובים", היינו כדאיתא בקידושין (מ): דמעלת התלמוד הוא שסופו מביא לידי מעשה. וסברת מאן דאמר "דרוש וקבל שכר", היינו החכמה העיונית, שלזה צריך שיקדם יראת חטא ומעשים טובים, דאילו חכמת התלמוד קודמת ליראת חטא, שהיא המביאה לידי מעשים טובים ויראת חטא. והמאירי פירש, "דרוש וקבל שכר" רצה לומר שישפיע לזולתו, וכן פירש הקרן אורה, שיזכה לדרוש בתורה לרבים, ולא שיעשה על מנת לקבל שכר, אלא רצה לומר שיהיה שכרו רוחני לדבק נפשו בשרשה ומקורה.

ג מתני', רבי עקיבא אומר הירא ורך הלבב כמשמעו וכו' רבי יוסי הגלילי אומר וכו' זהו המתירא מן העבירות שבידו. ביאר הרמב"ן בפירוש התורה (דברים כ' ח'), דלכולי עלמא הטעם דהירא חוזר, משום דצריכים כולם להתחזק בבטחונם בה' שיושיעם, ולכך הירא שאינו בוטח בה' כראוי לא יעשה לו הנס. ולדעת רבי עקיבא הוא כולל כל אדם שמתירא מן המלחמה, שמגלה בזה שאינו בוטח בה' כראוי. אך לדעת רבי יוסי הגלילי היינו הירא מעבירות, שחושש לעונש מחמת עבירותיו ומחמת כן אינו בוטח כראוי.

ד מתני', לפיכך תלתה לו התורה את כל אלו שיחזור בגללן. הקשה בחידושי מהרי"ח (על המשניות), דאדרבה ראוי שיתבייש על חטאיו. וביאר, דאם יתבייש שמא לא ירצה לשוב מהמלחמה, ועלול למות במלחמה מחמת עוונותיו.

ה מתני', רבי יוסי אומר אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט וכו'. כתב התוס' יו"ט, דלפי המבואר בגמרא (עמוד ב'), דמאי דאיכא בין רבי יוסי הגלילי לרבי יוסי היינו בעבירות דרבנן, דלרבי יוסי הגלילי חוזר ולרבי יוסי אינו חוזר, אם כן, הא דנקט רבי יוסי חלוצה לכהן הדיוט, הוא לאו דווקא, ואשיגרא דלישנה נקט. אבל בתוס' הגרע"א (על המשניות) הביא מחידושי הריטב"א (מכות יג), דאפשר דלא מיעט רבי יוסי אלא מה דלית ליה אסמכתא בקרא, לאפוקי חלוצה דהוי כעין דאורייתא.

ו מתני', ופקדו שרי צבאות וכו' מעמירין זקיפין לפנייהם ואחרים מאחוריהן. במלאכת שלמה (על המשניות), הביא פירוש הערוך, דהזקיפין היו מאחוריהם בלבד. ולישנא דמתניתין "ואחרים מאחוריהם" פירש דהיו מאחוריהם ב' שורות של זקיפין, על מנת שאם ימלט אחד מהראשונים, יתפסוהו האחרונים.

ז מתני', שם. ביאר בפנים יפות (דברים כ. ט.), דהטעם דפקדו שרי צבאות רק לאחר אמירת הכהן הגדול, משום דרק לאחר שחזרו כל אותן החוזרים מערכי המלחמה, ידעו כמה נשאר, ויכלו לפקוד עליהם שרי אלפים ושרי מאות.

ח מתני', וכל המבקש לחזור הרשות בידיו לקפח את שוקיו. באר המרומי שדה, שהוא מדין רודף על כל העם, ואף שאינו עושה בודון כי אם מיראה. וכדאיתא בסנהדרין (עב), דאפילו קטן הרודף ניתן להצילו בנפשו.

כתב, דהטעם דחנוק לא מקרי חלל, לפי שאין יוצא ממנו דם. ולפי זה בנסקל ונשרף דמסתמא יוצא ממנו דם לא אמעוט מ"חלל".

(ז) רש"י ד"ה פרט למצוה, תדיר כגון ספר וכו'. כלומר דהפטור הוי, דמחמת שמצוה תדיר לא קרינן ביה "כי ימצא". אבל הרמב"ם (בפירוש המשניות) ור"ע מברטנורא פירשו, ד"מצוה" היינו ממציא את עצמו, דכיון שהיה סמוך לגבול הגויים הרי הוא כאילו המציא את עצמו למיתה.

(יא) גמ', מנין שאם נמצא סמוך לעיר שאין בה בית דין שמניחין אותה ומודדין לעיר שיש בה בית דין. בכבא בתרא (כג): בעי הגמ' לאוכוחי מעגלה ערופה דברוב וקרוב הולכין אחר הקרוב, מדכתיב "והיה העיר הקרובה אל החלל", ואף דאיכא עיר אחרת שגדולה ממנה. ודחו דמיירי בדליכא אחרת. ותמהו התוס' (שם) ד"ה בדליכא, דמשמע התם הטעם דבעינן מדידה משום דתלינן דההורג בא מהעיר הקרובה, ואילו בסוגיין משמע דלא תלי בהא כלל. דהא אם אין בית דין בעיר הסמוכה מודדין מעיר אחרת שיש בה בית דין, אף דאיכא למתלי שיצא ההורג מהעיר הקרובה, והניחו בקשיא. ותירץ בהגהות היעב"ץ (שם), דענין המדידה אינו לברר מאיזו עיר בא ההורג, אלא איזו עיר נתחייבה בדמו שהניחיהו בלא לוויה. וקפיד קרא על זקני בית דין שהיה להם לדאוג לזה, לפיכך הערים שאין בהם בית דין אינם מן הנדון, אלא רק אלו שיש בהם בית דין.

(יב) מתני', ואין ירושלים מביאה עגלה ערופה. שיטת הרמב"ם (פ"ט מרוצח ה"ה) דאם נמצא קרוב לירושלים, מניחין אותה ומודדין אל שאר עירות הסמוכות לה. וכן כתב המאירי כאן, ומקורו בתוספתא (פ"ט ה"ג). וביאר המנחת בכורים (שם), דלא דמי לנמצא סמוך לספר או לעיר שרובה גויים דלעיל, דאין עורפין כלל. דהתם תלינן דנכרים הרגוהו, אבל נמצא סמוך לירושלים ודאי ישראל הרגו. ולכך אף דירושלים עצמה נתמעטה, מכל מקום צריכין למדוד מעיר אחרת. אמנם הנחל איתן (ו, יא), דקדק מתוס' בכבא בתרא (כג): ד"ה ביושבת, שדעתם דאף בנמצא סמוך לירושלים לא היו עורפין כלל.

(יג) גמ', והכי קאמר לקוברו קנה מקומו, כתב הרמב"ם (פ"ט מרוצח ה"א ה"ב), דאין קוברין את החלל עד לאחר המדידה משום דצריכין למדוד מטיבורו. אבל המאירי הביא מהתוספתא (פ"ט ה"ב), דקוברין אותו מייד ומציינים מקומו, ואחר כך מודדים הזקנים. וכתב החסדי דוד (שם), דצריך לציין גם מקום טיבורו למ"ד דמודד ממנו, או מקום חוטמו להאי מאן דאמר.

(יד) גמ', אבא שאול אומר מטיבורו. הקשה בתוס' הרא"ש, הא אבא שאול גופיה אמר בנדה (כה:), דתחילת ברייתו של אדם מראשו, ולכך גרס שם גירסא אחרת. והערוך לנר (בנדה שם) תירץ, דהכא לשון הברייתא מהיכן הולד "נוצר" ולשון "יצירה" ולשון "בריאה" אינם שווין. דיצירה נאמר על תחלת עבודת החומר, כגון "כחומר ביד היוצר". ובריאה נאמר על השלמת הצורה. תדע, דלשון שנאמר באדם, "ויצבד ד' אלקים את האדם עפר מן האדמה", דהיינו תחילת היצירה. ונאמר "ויברא אלקים את האדם בצלמו", דהיינו תשלום הצורה. ואם כן, אבא שאול דסוגיין, איירי מהיכן תחלת יצירת האדם, דהיינו מאיזה מקום בגופו מתחיל להתרקם. אבל בנדה, איירי לבאר איזה אבר נשלם בצורתו בתחלה, ולכן קאמר תחלת בריאתו מראשו.

במדידה. ביאר הבאר שבע, על פי מה שכתבו הרמב"ם במורה הנבוכים (פרק מ' מהשלישי) והחזקוני (דברים כא, ב), דטעם המדידה שמתוך כך יצא הקול ויתפרסם, וירבו לדבר בזה, ויתגלה מי הרוצח. והחזקוני הוסיף, וגם שיבואו בני המשפחה ויכירו הנרצח, ולא תהיה אשתו עגונה ובניו יוכלו לרדת לירושת אביהם.

(ג) רש"י ד"ה אבית פאגי, כל שהוא בתוך היקף החיצון של ירושלים קרוי בית פאגי. הרמב"ם (בפירוש המשניות מנחות פ"ז משנה ו) והמאירי (כאן), פירשו דבית פאגי היינו סמוך להר הבית. וגרס הרמב"ם שם "בית בגי", וביאר, שבמקום זה היו אופים המנחות, ונקרא "בגי" מגזירת הלשון "מפת בג המלך", והיה קרוב להר הבית מחוץ לחומה. ועיין באות הבאה.

(ד) בא"ד, שם, תמה המנחת סוטה, הא אפילו מצאן סמוך ללשכת הגזית, כיון שיצאו ממנה לא איקרי "מקום", ואמאי נקט בית פאגי שהוא רחוק מהר הבית הרבה. לכך פירש, דבי פאגי מלשון "פגי תאנה", ורצה לומר שמצאן סמוך ללשכה ממש, כמו פגי תאינה הבולטים חוץ לאילן מעט. וכן פירשו בשיטה מקובצת מנחות (סג. אות כו).

(ה) גמ', וקמת ועלית אל המקום מלמד שהמקום גורם. הקשה בתוס' הרא"ש, הא גבי מעשר שני נמי כתיב "במקום אשר יבחר", וכל ירושלים מיקרי "מקום", דהא מעשר שני נאכל בכל העיר. ותירץ, דגבי סנהדרין לא מקרי מקום אלא בלשכת הגזית סמוך למחנה שכינה, וכדאיתא בזבחים (כד:), "גמירי סנהדרין בחלקו של יהודה ושכינה בחלקו של בנימין".

(ו) גמ', ולמאי אי לדבר הרשות מי מצו נפקי. ביאר בתוס' הרא"ש, דאף דאיתא בסנהדרין (פח:), שאחר תמיד של בין הערביים היו הסנהדרין הולכים לביתם. מכל מקום, כל אחד היה הולך לבדו, ולא מתרמי שיצאו יחדיו.

(ז) גמ', בעי רב ירמיה צפו עומרין לתוך שדהו מהו אויר שדה כשדה דמי או לאו. הקשה התוס' הרא"ש, מאי שנא מכל דוכתא דאמרין דאויר הרשות כרשות, כגון לענין קנין, גניבה, וגטיין. ולא מיבעיא לן אלא באויר שאין סופו לנוח, וכדאיתא בכבא מצינא (יב:). ותירץ, דשאני הכא דכתיב "ושכחת עומר בשדה", דשכחה חשיב דוקא בגוונא שיהיו מונחים בשדה כדרך הקוצרים.

דף מה ע"ב

(ח) רש"י ד"ה סברוה, רבנן דבי מדרשא דבעו למיפשט וכו'. תמה המהרש"א, הא אביי עצמו הוא דבעי למיפשט מהך ברייתא. ותירץ הרש"ש, דלעולם "סברוה" היינו "רבנן דבי מדרשא" וכדפירש רש"י בכל מקום. והכא פירשו, דרבנן דבי מדרשא סברו דכוונת אביי לפשוט מהך ברייתא דהוא פלוגתא דתנא קמא ורבי שמעון, (וצריך לגרוס ברש"י "דבעי" במקום "דבעו"). ודחי שתמא דגמרא, דלא כן היתה כוונת אביי, אלא דפשיט דלכולי עלמא הוי טמון.

(ט) רש"י ד"ה חלל, לא מקרי אלא בכלי ברזל כעין חרב. הקשה בתורת הקנאות, אם כן מאי טעמא לא מיעטה הברייתא אלא חנוק, הא איכא למעוטי נמי בגוונא שמת בסקילה או בשריפה. והיר רמה בסנהדרין (פח:).

הצטרף גם אתה ללומדי ה"דרג היומי" בעיון!!!

זמני השיעור בדרג היומי בעיון ע"י רבני הכולל בכל יום בין השעות 9:45-10:45 בבית המדרש "משכן אהרן" שע"י חניכי ישיבת פוניבז' מודיעין עילית ת"ו

למנויים, לתרומות, להנצחות ולכל ענין 050-4102442 ענין Sbma@kavnaki.net

כמו כן ניתן להשיגו ב"שטייגען" <http://www.shtaygen.co.il/?CategoryID=1124>

יש אנשים שרוצים לעשות יד ושם לזכר עולם על נשמת אבותיהם ועושים להם מצבה של אבן וכו'...

יתנדב עבורו איזה ספר הצריך לרבים ללמוד בו, ויכתוב עליו את שמו, ובכל עת שילמדו בו יהיה לנחת רוח לנשמת הנפטר... (הח"ח באהבת חסד ה"ב פ"ט ו')